

A kolozsvári Teleki Blanka Kör első tíz évének (1890–1900) története a könyvészetileg ismeretlen évkönyvek alapján. A 19. századi magyarországi nőnevelésnek jelentős szakirodalma van,¹ de benne a kolozsvári Teleki Blanka Kör csak itt-ott kerül említésre De Gerando Antoninával kapcsolatban. Az erdélyi leánynevelés úttörője volt a század második felében De Gerando Antonina (1845–1914), Teleki Blanka unokahúga. Az ő működésének, és egyúttal az erdélyi nőnevelés történetének fontos epizódja a Teleki Blanka Kör megalakítása és tevékenysége. De Gerando Antonina munkásságával legutóbb a kolozsvári irodalom- és művelődéstörténész, Gaal György foglalkozott alapos tanulmányában² és kétrészes ismeretterjesztő írásában.³ Tudomásom szerint Gaal György említett tanulmánya az, amely eddig a legrészletesebben tárgyalta a Teleki Blanka Kör történetét is. Azonban a szerző maga is kiemeli, hogy a kör kiadványai közül „sajnos könyvtárainkban, de még a bibliográfiákban is csak néhány füzet adatai található meg.”⁴ Az évkönyvek közül Kolozsváron az ötödik évkönyvtől (1894) a tizenötödik évkönyvig (1904) található öt füzet.⁵

Jelen cikk szerzőjének birtokában van egy csinos kis bőrkötésű könyvecske, melybe a Teleki Blanka Kör 1890-től megjelent 11 évkönyvét kötötték. A könyv mérete 12 × 16 cm, a lapszék aranyozottak. Az első évkönyv elé bekötötték De Gerando Antonina 1890. május 1-én, Kolozsvárt keltezett felhívását, melyben a kör megalakítására szólít fel. Ez egy lap, szélessége valamivel kisebb, mint az évkönyv lapjai, mindkét oldalán kézírásos betűtípussal nyomtatott szöveg. A könyvészetileg ismeretlen évkönyvek alapján pontosítható és kiegészíthető a kör története.

Kolozsváron 1872-ben kezdte meg működését a tudományegyetem, így a város Budapest után az ország második művelődési-oktatási központjává vált. A leányoktatás fejlesztése érdekében is voltak kezdeményezések az 1870-es években. Végül 1880-ban nyílt meg a kolozsvári községi, később állami felsőbb leányiskola. Az intézmény az első állami felsőbb leányiskolának, a Molnár Aladár által 1875-ben létrehozott budapesti iskolának a mintájára jött létre.⁶ Fontos hangsúlyozni, hogy ez az iskolatípus csak nevében volt „felsőbb”, ténylegesen középfokú, továbbtanulásra nem jogosító képzést nyújtott. A felsőbb leányiskola tehát érettségit nem adott, képzési célja a humán műveltségű családanya és feleség szerepkörre való felkészítés volt.⁷

A kolozsvári felsőbb leányiskola első igazgatója De Gerando Antonina lett, aki aztán 32 évig vezette az intézményt. Az igazgatónő nem elégedett meg az iskolai nevelőmunkával. Tanítványait az iskola elvégzése után is figyelemmel kísérte, igyekezett magához és az iskolához kötni, iskolán

¹ Nagyon alapos, előzményekkel és nemzetközi kitekintéssel bővített összefoglaló mű AMBRUS Attila Józsefné Kéri Katalin akadémiai doktori értekezése *Lánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon*, Pécs, 2015. http://real-d.mtak.hu/837/7/dc_1067_15_doktori_mu.pdf (2018. 07. 01.)

² GAAL György, *De Gerando Antonina, a leánynevelő és intézete = Református Szemle*, 109(2016), 542–580.

³ GAAL György, *A leánynevelés erdélyi úttörője, De Gerando Antonina = Művelődés*, 69(2016), 10, 15–18., valamint GAAL György, *A leánynevelés erdélyi úttörője, De Gerando Antonina 2. rész = Művelődés*, 69(2016), 11, 17–20.

⁴ GAAL György, *De Gerando Antonina, a leánynevelő és intézete = Református Szemle*, 109(2016), 560.

⁵ *Uo.* Megjegyzendő még, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban az 1898-as és az 1900–1904 közötti évkönyvek vannak meg.

⁶ KERESZTY Orsolya, *A nők középfokú oktatása a kolozsvári községi/állami felsőbb leányiskolában a dualizmus kori Magyarországon = Magiszter*, 2007. <http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2007/osz/12.pdf> (2018. 07. 01.)

⁷ PUKÁNSZKY Béla, *A nőnevelés évezredei*, Fejezetek a lányok nevelésének történetéből, Bp., Gondolat Kiadó, 2006, 130.

kívül is közösségi életet teremteni. Egyik módszere volt erre már az 1880-as évek elején a kéthetente egyszer délután tartott francia társalgási kör.⁸

A Teleki Blanka Kör létrehozása érdekében kiküldött felhívásában is hangsúlyosan szerepel a cél: „hogymint valami kapocs tartsa össze a jövőben is az iskola különböző növendékeit (...), arra szólítom fel azon kedves volt növendékeimet, kik a kolozsvári felsőbb leányiskola négy osztályát végig járták, alakítsunk mindnyájan együtt, egy szép szövetkezetet, még pedig 'Teleki Blanka kör' név alatt.”⁹

A közösségteremtő szándék mellett nagyon fontos volt a példaképnek tekintett nagynénje emlékének, szellemi örökségének fenntartása, kultuszának ápolása is. Az idézett felhívás így folytatódik: „A kik a körhöz kívánnának tartozni, arra köteleznék magokat, hogy minden évben valamit, bár mily szerény módon, de valamit tennének, ama nagy magyar nő és mártír emlékére, a haza és a közügyek érdekében. (...) Szóval kiki hajlama, tehetsége és körülményei szerint, de valamit tenne egészen önzetlenül a közügyekért. És arról év végén jelentést tenne a központban.”¹⁰ Kiemelt szempont tehát, hogy a tagok tevékenységét az altruizmus, a társadalom jobbra tételét segítő szándék jellemezze. Ez a gondolat később is többször megjelenik De Gerando Antonina évente közzétett közgyűlési beszédeiben. A központnak tett jelentés a gyakorlatban úgy működött, hogy az igazgatónő gyűjtötte össze a tagok számaolói, és ezeket név szerint megjelentették az évkönyvekben. A kinyomtatás és szétküldés költségeire évi egy forint tagsági díjat kellett fizetni. De Gerando Antonina felhívása végül azzal zárult, hogy ha a kör létrejönne, az méltó megünneplése lenne a felsőbb leányiskola tíz éves fennállásának.

Így alakult meg 1890 májusában a Teleki Blanka Kör, és még ebben az évben megjelent a kör első évkönyve. A kör elnöke természetesen De Gerando Antonina lett. Az első évkönyvben – és minden későbbiben is – szerepel a kör tagjainak névsora, illetve minden név után megjelölték a tagok lakóhelyét is. A kört megalapító 49 hölgy legnagyobb része hajadon volt, mindössze 4 tag szerepel asszonynéven a listán. Ez is azt igazolja, hogy a felhívásnak megfelelően az akkoriban végzett növendékek alkották a kört. A tagok nagy többsége kolozsvári, akik nem, azok is erdélyi, esetleg partiumi lakosok. Az alapításkor a budapesti Grün Ilona volt az egyetlen Erdélyen kívüli tagja a körnek.¹¹

Az alapító tagok között a Teleki családból ketten is szerepeltek. Az egyikük gróf Teleki Blanka Nagybányáról.¹² Ő gróf Teleki Sándornak (1821–1892), Petőfi barátjának volt a leánya. Az első beszámolóiban említi, hogy beteg édesapja ápolása mellett végzett jótékony tevékenységet. Nem sokkal később férjhez ment Domahidy Viktorhoz, 1893-ban már asszonynéven szerepel.¹³ Ugyancsak alapító tag volt gróf Teleki Emma Kendilónáról.¹⁴ A Kolozsvártól 30 km-re fekvő falu Teleki-birtok volt. Emma vélhetően Antonina nagybátyjának, azaz édesanyja öccsének, gróf Teleki Miksának a leánya.¹⁵

⁸ GAAL György, *De Gerando Antonina, a leánynevelő és intézete = Református Szemle*, 109(2016), 559.

⁹ Idézet De Gerando Antonina felhívásából. Megjegyzendő, hogy itt is, és az évkönyvekben is a „kör” írásmódja következetlen, kis- és nagybetűvel egyaránt előfordul.

¹⁰ Uo. A felhívásban az „egészen önzetlenül” kifejezés aláhúzással kiemelve.

¹¹ *Első évkönyv* 1890, i. m. 5–6. A lábjegyzetben csak az évkönyvek sorszámát és az évet jelölöm. Részletes könyvészeti leírás az évkönyvekről a Függelékben.

¹² Uo., 5.

¹³ *Negyedik évkönyv* 1893, i. m. 9.

¹⁴ *Első évkönyv* 1890, i. m. 5.

¹⁵ GAAL György, *De Gerando Antonina, a leánynevelő és intézete = Református Szemle*, 109(2016), 559.

A kör alapításakor még élt De Gerando Antonina édesanyja, gróf Teleki Emma (1809–1893) is. Azért, hogy beteg édesanyját ápolhassa, az igazgatónő az 1891/92-es tanévben egy éves szabadságot kapott. Ebben az időben nagyrészt a Szatmár megyei Pálfalván tartózkodott, ahol édesanyja lakott.¹⁶ Ekkor írta meg a kör tagjai számára Teleki Blanka életrajzát.¹⁷ Ennek elkészítésére az 1891-es közgyűlésen ígéretet tett.¹⁸ A kör tagjai ugyanis minden év május 10-én, Antonina névnapján tartották közgyűlésüket.

A kör évkönyvei közül az első volt a legkisebb terjedelmű, mindössze 8 oldal. Az első évkönyv a tagok névsora mellett vázlatosan közölte De Gerando Antonina már ismertetett felhívását. A tagok ígéretet tettek, hogy „bizonyos jót, valami önzetlen, átgondolt, öntudatos cselekedetet (...) az iskolában nyert emberszerető, altruistikus szellem sugallatára fognak véghez vinni”.¹⁹ Az évkönyv zárásában a Teleki Blanka Kör minden tagjának figyelmébe ajánlottak két olyan területet, ahol nagyon sok a teendő. Az egyik az alkoholizmus („pálinka-kórság”) elleni küzdelem, a másik az állatvédelem („hogyan az állatok iránt kissé könyörületesebbek legyenek az emberek”).²⁰ Mindkét probléma folyamatosan napirenden volt a kör további tevékenysége során, a következő évkönyvekben is állandóan szerepel. Az állatvédelem területén komoly eredményt ért el, erről a későbbiekben még lesz szó.

1890-től tehát megkezdte működését a kör, az évkönyvek terjedelme növekedett, a tagok éves tevékenységükről beszámoltak. Az évkönyvek elején az elnök közgyűlési beszéde áll. De Gerando Antonina általános összefoglalását adja az elmúlt évnél, kiemeli a fontosabb eredményeket, új célokat fogalmaz meg, kifejti nevelési-oktatási elveit. A bevezető után következik a név szerinti ismertetése annak, hogy ki-ki milyen hasznos és jó tettet vitt végbe az adott évben. Több évkönyvben hangsúlyosan szerepel, hogy a könyöradomány nem kerülhet a beszámolóba, hiszen az „almizsna semmit nem hoz helyre, semmit nem gyógyít, (...) csupán enyhítést nyujthat egy-egy rövid percze, azonkívül pedig olyan jellegű is, hogy arról számolni nem lehet”.²¹ Tehát az adakozás, az anyagi áldozat mindenkinek kötelessége, szükséges rossz a rosszul szervezett társadalomban.²² Dicsékedni vele pedig nem illendő, titokban kell tartani.

Milyen tevékenységekről szólnak akkor a tagok beszámolóí? Voltak, akik szegény vagy árva gyermekeket ruhával láttak el, írni-olvasni tanítottak, iskolába bejuttattak, fejlődésüket figyelemmel kísérték, vagy a gyerekeket bizonyos időre magukhoz is vették. Voltak, akik tehetséges tanulókat felkaroltak, zenére vagy nyelvekre tanítottak, könyveket ajándékoztak nekik. Mások beteg gyerekeket vagy felnőtteket ápoltak, gyógyszerekkel láttak el. Volt, aki szegény özvegyasszonynak és kisfiának adott fél évig ingyen szállást, a fiút elemi iskolába beíratta, maga is taníttatta. Voltak, akik – főként faluhelyen – az alkoholizmus, a részegeskedés ellen léptek fel, igyekeztek az érintetteket a jó útra visszaterelni. Szemléletes példa erre az egyik beszámolóból: „Máthé Izora faluhelyen egy öreg embert vett pártfogása alá, kinek neje néhány hónappal azelőtt elhalván és fia igen rosszul tanulván s az iskolából elutasítatván, elkeseredett és pálinka-ivásra adta magát. Máthé Izora vigasztalta, az ivásról lebeszélte, fiát a városi collegiumba beszerezte, mindennap meglátogatta, théát

¹⁶ GAAL György, *De Gerando Antonina, a leánynevelő és intézete = Református Szemle*, 109(2016), 558.

¹⁷ DE GERANDO Antonina, *Gróf Teleki Blanka élete*, Bp., Légrédy, 1892.

¹⁸ *Második évkönyv* 1891, i. m. 13.

¹⁹ *Első évkönyv* 1890, i. m. 4.

²⁰ *Uo.*, 8.

²¹ *Negyedik évkönyv* 1893, i. m. 5.

²² *Ötödik évkönyv* 1894, i. m. 5.

vitt neki rummal és addig buzdította, a míg a pálinkáról végleg lemondott és ismét józan, becsületes ember lett belőle.”²³

Látható tehát, hogy számtalan jótékony cselekedettel próbálták a társadalmi bajokat és egyéni problémákat orvosolni, a közösség rászoruló tagjait segíteni. Mindezek mellett volt még egy kérdés, amelyre figyelmet fordítottak. Rövid példa megint egy beszámolóból: „Hornyánszky Gyuláné Edvi Illés Margit Nagy-Szebenbe költözvén, társadalmi úton igyekszik a nagy-szebenieket a magyar eszmének és a magyarságnak meghódítani.”²⁴ Előfordult, hogy a kör valamelyik tagja olyan helyre került – férjhez ment, tanítónőként áthelyezték, vagy nevelőnőként máshol vállalt munkát –, ahol jelentős többségben volt valamely nemzetiség. Ilyenkor igyekeztek az ott élő magyarságot erősíteni, a nem magyarok körében pedig a magyar eszmét terjeszteni, a magyar kultúrát és történelmet megismertetni. Több példa van erre nemcsak Erdélyből, a Felvidékről is.

A kör tagjainak száma kisebb-nagyobb léptékben, de folyamatosan növekedett. 1891-ben 67, 1892-ben 76, 1893-ban 81 fő volt. A kolozsvári felsőbb leányiskola 1892 őszén került állami kezelésbe, és ettől a tanévtől kezdődően vált őt, a következőben hat osztályossá.²⁵ Az 1893-as évkönyv említi is, hogy a csekély növekedés oka, hogy „az osztályok száma a felsőbb leányiskolában 2-vel szaporodván, ez idén nem voltak kilépő növendékek.”²⁶ A létszám további alakulása: 1894-ben 90, 1895-ben 111, 1896-ban 120, 1897-ben 128, 1898-ban 135, 1899-ben 155, 1900-ban 167 fő.

A tagság számának növekedésével párhuzamosan a lakóhely szerinti megoszlás is változatosabb lett az 1890-es évek közepétől. A kolozsvári többség mellett az ország számos más helységéből voltak már tagok. 1898-ban már sok volt a budapesti lakos, de voltak Szolnokról, Szegedről, Kecskemétről, Ungvárról, Zalaegerszegről.²⁷ A zalaegerszegi Kauffmann Edéné Aronsohn Laura az előző évkönyvben lánynéven, brassói lakosként szerepelt.²⁸ Feltehetően férjhezmenetelével függ össze, hogy az ország nyugati részére került.

A tagok névsorát böngészve és az egymást követő éveket összevetve egyéb érdekességeket is felfedezhetünk. 1894-től például már párizsi tagja is van a körnek: Dr. Malonyai Dezsóné Hutflesz Blanka.²⁹ Az előző évben ugyanezen a néven kolozsvári lakosként tüntették fel.³⁰ A neves író és művészettörténész, Malonyai (más írásmóddal Malonyay) Dezsó feleségéről van szó. Malonyai Kolozsváron szerzett doktori címet és tanári oklevelet, 1892-től pedig ott tanított. 1893-tól Párizsban élt, művészettörténeti tanulmányokat folytatott.³¹ Külföldi útja előtt Kolozsváron megnősült, és felesége követte őt Párizsba, de a következő években is tagja maradt a Teleki Blanka Körnek.

Az 1894. évi közgyűlésen De Gerando Antonina jelentős eredményekről számolt be, és további komoly célokat tűzött ki a kör. Az elnök beszéde elején jelentette be, hogy 1893. december 5-én állatvédő egyesület alakult, melynek már 300 tagja és 300 forint tőkéje van, és 1894-ben ténylegesen is megkezdte áldásos működését.³² Ezzel a kör szívügyének tekintett állatvédelem területén komoly haladást értek el.

²³ Harmadik évkönyv 1892, i. m. 9.

²⁴ Hatodik évkönyv 1895, i. m. 6.

²⁵ GAAL György, *De Gerando Antonina, a leánynevelő és intézete = Református Szemle*, 109(2016), 552.

²⁶ Negyedik évkönyv 1893, i. m. 15.

²⁷ Kilencedik évkönyv 1898, i. m. 12–19.

²⁸ Nyolcadik évkönyv 1897, i. m. 19.

²⁹ Ötödik évkönyv 1894, i. m. 13.

³⁰ Negyedik évkönyv 1893, i. m. 11.

³¹ *Magyar Életrajzi Lexikon*, főszerk. Kenyeres Ágnes. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09732/09929.htm> (2018. 07. 01.)

³² Ötödik évkönyv 1894, i. m. 3.

Valóban jelentős lépésnek lehet tekinteni az egyesület létrehozását. Az Országos Állatvédő Egyesület 1882-ben alakult Budapesten. Ezt követően vidéken Kassa és Temesvár után Kolozsvár volt a harmadik, ahol ilyen jellegű egyesület létrejött.³³

A hivatkozott 1907-es tanulmány szerint a kolozsvári egyesület elnöke De Gerando Antonina. Érdekes az örökös tiszteletbeli elnök személye is: Dr. Széchy Károlyné, Lorenz Josefina. Széchy Károly (1848–1906) irodalomtörténész a kolozsvári felsőbb leányiskola első férfi oktatója volt, tíz évig az iskola nagyra becsült magyar–történelem tanára.³⁴ Felesége író nő volt.

Az állatvédő egyesület titkári tisztségét Dr. Kerestély Olga töltötte be. Ő feltehetően azonos azzal a Keresztély Olgával, aki az évkönyvek szerint 1898-tól a Teleki Blanka Kör tagja volt.³⁵ Az 1900-as évek elején egyetemet végzett. Irodalomtörténeti monográfiát írt Amade Lászlóról.³⁶ Személyét ezért emeljük itt ki, mert benne megvalósult De Gerando Antonina azon törekvése, hogy a nők is minél magasabb képzettséget érjenek el, és a férfikkal egyenértékű tudományos munkát folytassanak.

A Teleki Blanka Kör 1894-es közgyűlése kapcsán még két jelentős eredmény méltó említésre. De Gerando Antonina beszédében kiemelte, hogy a kör 50 forintot szedett össze és ajánlott fel a Kossuth-szoborra.³⁷ (1894. március 20-án hunyt el Turinban Kossuth Lajos. De Gerando Antonina ott volt halálos ágyánál, és részt vett budapesti temetésén is.)³⁸ A közgyűlésen a kör azt is elhatározta, hogy a legnagyobb magyar emlékére Kossuth Lajos-alapítványt fog létrehozni. Az alapítvány azzal a céllal jön létre, hogy legalább ezer forintot gyűjtsenek. Ha a megfelelő összeg rendelkezésre áll, azzal „a legtehetségesebb, a legfogékonyabb (franciául jól tudó) tanítónőt küldi ki egy évre Párisba, hogy ott elsajátítsa azon módot, melylyel az irodalmat, történelmet tanítják, nem a szót, a holt betűt, hanem a betű megett rejülő eszmét, a lelket, az élő tudományt.”³⁹

Ezek a megállapítások a helyes tanítási módszerről összecsengenek azzal, amit két évvel korábban írt De Gerando Antonina a *Magyar Paedagogia* hasábjain. Franciaországi tapasztalatai alapján kiemelte, hogy az irodalomtanítás során a növendékek művészi érzékét kell fejleszteni, aktív módon bevonva őket az irodalmi művek feldolgozásába. A fejlődő lélekre kell hatni, a szépet, a jót és nemest megszerettetni. Nem a tudományos műszavakkal teletűzdelt tankönyvi definíciókat kell magoltatni, hanem értékes irodalmi műveket kell a lányok kezébe adni.⁴⁰

A Teleki Blanka Kör alapítványi kezdeményezése, az egyéves párizsi tanulmányút nagyszerű lehetőség volt egy fiatal tanítónő szakmai tudásának fejlesztésére. De Gerando Antonina maga is járt 1885-ben egy rövidebb olaszországi és franciaországi úton. Felkereste a római és milánói felsőbb leányiskolákat, majd Franciaországban négy tanintézetet látogatott meg. Tapasztalatait megírta a kolozsvári felsőbb leányiskola Értesítőjében is. Hangsúlyozta, hogy bár nálunk inkább a német

³³ MÁDAY Izidor, *Az Országos Állatvédő Egyesület huszonötévi működése és az állatvédelmi törekvések Magyarországon*, Bp., Grimm Gusztáv, 1907, 39. (III. Függelék, Állatvédő egyesületek a vidéken)

³⁴ GAAL György, *De Gerando Antonina, a leánynevelő és intézete = Református Szemle*, 109(2016), 556.

³⁵ *Kilencedik évkönyv* 1898, i. m. 19.

³⁶ KERESTÉLY Olga, Várkonyi Amade László báró élete és költészete, Kolozsvár, Gombos Ferencz könyvsajtója, 1905.

³⁷ *Ötödik évkönyv* 1894, i. m. 3.

³⁸ BERECZKI Sándor, *De Gerando Antonina pedagógiai tevékenysége = Magyar Pedagógia*, 84(1984), 164.

³⁹ *Ötödik évkönyv* 1894, i. m. 8–9.

⁴⁰ AMBRUS Attila Józsefné Kéri Katalin, *Lánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon*, Pécs, 2015, 263–264.

mintát követik, sokkal jobbak a francia iskolák: „Nem tömik tehát a gyermekek fejét száraz tény- és adathalmazzal, de gondolatokat igyekeznek benne fakasztani, lelkét akarják gazdagítani, belértékét növelni és erkölcsi értékét megszilárdítani.”⁴¹

A kérdés tehát az volt, lesz-e lehetősége a Teleki Blanka Kör valamely tagjának Párizsba utazni. A tagok megkezdték a gyűjtést a Kossuth Lajos-alapítvány javára. Végül a kör egyik alapító tagját választották ki a francia tanulmányútra. Így számol be erről az 1896-os évkönyv: „1895. június végén küldte a kör Fangh Erzsit Párisba, tanulmányainak kibővítésére és főképp művészeti szempontból való kiképzetésére Velenczén, Milánón, Comón, Genfen keresztül. Fájdalom, súlyosan megbetegedvén, kénytelen volt már december végén haza jönni. De ezen rövid időt is rendkívüli buzgalommal használta fel, tetemesen nevelte a belértékét, és ha majd meggyógyul, kitünő tanerőt nyer benne a haza.”⁴² Fangh Erzsébet feltehetően valóban kiváló tanerő lett, megmaradt a tanári pályán és a leánynevelésben. 1899-től Kolozsváron tanított.⁴³ 1920-ban az Erdélyi Református Egyházkerület által az előző évben indított polgári leányiskola egyéves kereskedelmi tanfolyamának osztályfőnöke.⁴⁴

A Teleki Blanka Kör alapítványi tanulmányútja így csak félig volt sikeres. Lehetséges, hogy a betegségén kívül anyagi okok is közrejátszottak abban, hogy a tervezett egy évnél rövidebb lett. Az 1896-os évkönyv pontos kimutatást közöl a költségekről. A hét hónapnyi kint tartózkodás keréken 700 forintba került. Ekkora összeget azonban az alapítványi és a kör pénztárában lévő összes pénz nem tett ki. A hiányzó több mint 300 forintot De Gerando Antonina pótolta.⁴⁵

A kör tagjai tovább folytatták a gyűjtést az alapítvány javára, De Gerando Antonina pedig azt tervezte, hogy újabb fiatal tanítónőt küldenek tanulmányútra, akit pályázat útján választanak ki. 1898-tól minden közgyűlési beszédében megemlíti ezt az elképzelést, de 1900-ig ez nem valósult meg. Érdemes idézni beszédéből azokat a ma is érvényes sorokat, amelyekből kiderül, kit tekintett ő kiváló tanítónak: „Kinek lelkét még nem szárították ki a sok magolás és paragrafusok, kinek ambíciója, nem parancsszóra mozgatható gépeket, hanem szabad és szabadságra méltó, öntudatos, gondolkodó, szerető, jellemes, önzetlen *embereket*, hasznos munkásokat nevelni a hazának.”⁴⁶

Az újabb párizsi tanulmányutat a Teleki Blanka Kör anyagi helyzete sem tette egyelőre lehetővé. Említettük, hogy az alapításkor egy forint tagsági díjat határoztak meg. Az 1892-es évkönyvtől kezdve pontos kimutatás szerepel a bevételekről és kiadásokról. Ekkor választott a kör pénztárnokot is, Klein Etelka személyében. Ő egyébként is pénzkezeléssel foglalkozott a kolozsvári vasúti pénztárnál.⁴⁷ Voltak, akik a tagsági díjon felül is többször adakoztak, de olyan tagok is akadtak, akik az évi egy forintot sem fizették. Az évkönyvek végén gyakran szerepel az elnök felszólítása, melyben kéri a díjak pontos beküldését. 1897-től külön gyűjtést rendeztek egy Teleki Blankának emelendő emléktáblára. Erre a célra 1899-re alig 20 forint⁴⁸, a következő évi kimutatás szerint 50 korona gyűlt össze.⁴⁹ 1899-ben a kör pénztárában nem egészen 74 forint volt.⁵⁰

⁴¹ Idézi GAAL György, *De Gerando Antonina, a leánynevelő és intézete = Református Szemle*, 109(2016), 558.

⁴² *Hetedik évkönyv* 1896, i. m. 10–11.

⁴³ <http://tudastar.unitarius.hu/pantheon/pantheon1/fangherzsebet.htm> (2018. 07. 01.)

⁴⁴ http://apaczai.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=146&Itemid (2018. 07. 01.)

⁴⁵ *Hetedik évkönyv* 1896, i. m. 11.

⁴⁶ *Kilencedik évkönyv* 1898, i. m. 5. Kiemelés az eredeti szövegben.

⁴⁷ *Harmadik évkönyv* 1892, i. m. 12.

⁴⁸ *Tizedik évkönyv* 1899, i. m. 10.

⁴⁹ *Tizenegyedik évkönyv* 1900, i. m. 9. A koronát 1892-ben vezették be, de megmaradt a forint is. Az évkönyvekben 1899-ig forint elszámolás szerepel.

⁵⁰ *Tizedik évkönyv* 1899, i. m. 10.

A Teleki Blanka Kör kiadásainak legnagyobb részét a kör kiadványainak nyomtatási költségei tették ki. Az évkönyvek mellett még két kiadványsorozatot indítottak. Mindegyiket De Gerando Antonina szerkesztette. 1893-tól kiadták a *Teleki Blanka Kör Kis Emlékkönyve* című sorozatot. A kör tagjainak kis írásai jelentek meg ezekben: novellák, útirajzok. Az emlékkönyvek is vékony füzetek, az évkönyvekhez hasonlóan könyvtárainkban sajnos nincsenek meg minden évfolyam kötetei.⁵¹

1892-ben határozta el a kör, hogy „amennyire vagyona megengedi, ifjusági olvasmányokat fog ezután kiadni.”⁵² A tervek szerint idegen nyelvű műveket fognak magyar fordításban megjelentetni. Fordítónak több tag is jelentkezett. Végül a megjelent műveket egy kivétellel De Gerando Antonina fordította. Ezek a kötetek viselik a „Teleki Blanka Kör kiadványa” sorozatcímet. Az 1893-as évkönyv már hírt is ad Dumesnil *Művészi benyomások* és Michelet *D'Arc Johanna* című művének megjelenéséről.⁵³ A következő évkönyvek mindig jelentik, ha újabb kötet kiadására került sor. Megjelent még a sorozatban: *Szemelvények Quinet Edgar Olasz forradalmak c. művéből* és Laurie *A varázsló titka* című regénye, amelyet Grün Ilona⁵⁴ fordított magyarra. Nem fordítás, de a kör tagjai számára ötödik kötetként kiadták De Gerando Antonina édesanyjának, De Gerando Ágostné gróf Teleki Emmának *Antonina és Attila könyve* című munkájából készült válogatást. A későbbi évkönyvek a sorozathoz számítják De Gerando Antonina két művét: *Gróf Teleki Blanka élete és Aki másra gondol. Egy felsőbbrendű társadalom első a-b-c-je*. Utóbbi 1897-ben jelent meg.

De Gerando Antonina az 1900-ban tartott közgyűlésen értékelte a Teleki Blanka Kör tíz éves működését. Az évkönyvekben szereplő beszédek közül ez a leghosszabb. A beszéd elején ünneplésre szólítja fel a megjelenteket, de szavaiban benne van kora társadalmának kritikája is: „Büszkén mondhatjuk, hogy habár kedvezőtlen a mai kor szelleme oly eszmék iránt, mint amelyek bennünket lelkesítenek, habár az önzés, a kisszerű rűt haszonlesés, a kényelemimádás, az alsórendű anyagi örömek ragadják magokkal az emberek legnagyobb részét, mi mégis élünk, fennállunk és teszünk is valami keveset, azt, amit tehetünk. Tíz év kevés egy egyesület életében, és csak most vagyunk 150-en!”⁵⁵ Az elnök szerint a kor alkotni többé nem tud, ellenkezőleg, minden bomlásnak indult, mert hiányzik a szeretet. De bármilyen is a kor, a Teleki Blanka Kör tagjai számára ugyanazok a feladatok, amelyek kezdettől fogva voltak: „Hirdessük az igazat, az igazságot, a teljes világosságot, a szeretetet, a humanus érzelmeket, az altruizmust!”⁵⁶

A Teleki Blanka Kör ebben a szellemben folytatta tovább tevékenységét. Az 1904-es évkönyv már 215 tagot jelez, de csak 70-en fizették be a tagsági díjat.⁵⁷ 1905-ben jelenhetett meg a tizenhatodik évkönyv, melyet nem ismerünk, viszont fennmaradt egy újságcikk róla. Az évkönyvet megküldték a *Budapesti Naplónak*, és a lap egy Ady Endrének tulajdonított – aláírás nélküli – kis ismertetést közölt róla. Ebben a cikk írója méltatja a Teleki Blanka Kör működését. Megemlíti, hogy eddig három magyar tanítónőt küldtek ki tanulmányútra Párizsba, legutóbb Télessy Dalmát, akinek beszámolója az évkönyvben olvasható. (Sikerült tehát újabb két utat szervezni, valószínűleg úgy – a cikk is utal rá –, hogy az elnöknek kellett anyagi áldozatot hozni.) Kiderül az ismertetésből

⁵¹ GAAL György, *De Gerando Antonina, a leánynevelő és intézete = Református Szemle*, 109(2016), 561.

⁵² *Harmadik évkönyv* 1892, i. m. 11.

⁵³ *Negyedik évkönyv* 1893, i. m. 15. – Ezek a művek, valamint a sorozat minden kötete megtalálható az Országos Széchényi Könyvtárban, ezért a pontos könyvészeti leírásokat mellőzöm.

⁵⁴ A kör alapító tagja, lásd 11. lbj.

⁵⁵ *Tizenegyedik évkönyv* 1900, i. m. 3.

⁵⁶ *Uo.*, 4–5.

⁵⁷ GAAL György, *De Gerando Antonina, a leánynevelő és intézete = Református Szemle*, 109(2016), 560.

Az egyik például valami tantárgyat tanítana azon népiskolában mely közelében van. A másik valami iparágat igyekeznek meghonosítani. A harmadik valami hasznos munkát fordítna vagy ismertetne. A negyedik idegen gyermekeket gyűjtene maga körül bizonyos nap bizonyos órájában és értelmökhöz mért olvasmányt olvasna fel nekik. Szóval kiki hajlama, tehetsége és körülményei szerint, de valamit tenne egészen önzetlenül a közügyekért. És arról az év végén jelentést tenne a központban. Egyelőre a felsőbb leányiskola jelenlegi igazgatója szedné össze és adná ki ezen adatokat, melyeket aztán minden tag, külön-külön megkapna.

Egyszersmind egy forint évi tagságot fizetne ezen adatok kinyomatása és szétküldése költségeire.

Hogy ha a Teleki Blanka kör létrejönne, ez által legmáltöbbször lenne megünnepeelve a felsőbb leányiskola 10 évi fenállásának évfordulója 1890. szept 1-én.

Kelt Kolozsvárt, május 1-én 1890.

De Gerando Antonina.

TELEKI BLANKA

KÖR

ELSŐ ÉVKÖNYVE.

1890.

A large, flowing handwritten signature in black ink, positioned below the decorative flourish and above the publisher information.

KOLOZSVÁRT.
NYOMATOTT BURCKHÁRDY ÁGOSTONNÁL.
1890.

Genfen keresztül. Fájdalom, súlyosan megbetegedvén, kénytelen volt már december végén hazajönni. De ezen rövid időt is rendkívüli buzgalommal használta fel, tetemesen nevelte a belértékét és ha majd meggyógyul, kitűnő tanerőt nyer benne a haza.

A »Teleki Blanka kör« kiadásai:

A hatodik évkönyv és emlékkönyv
nyomtatása 65 frt — kr.

Fang Erzsinek párisi útja:

juniusban 100 » — »

juliusban 100 » — »

augusztusban 100 » — »

szeptemberben 100 » — »

októberben 100 » — »

novemberben 100 » — »

decemberben 100 » — »

765 frt — kr.

Volt a pénztárban 435 » 30 »

329 frt 70 kr.

A hiányzó 330 forintot De Gerando Antonina pótolta.

Klein Etelka,
pénztárnok.

De Gerando Antonina.

3. kép: Hetedik évkönyv, pénztári elszámolás

az is, hogy ez az évkönyv lesz az utolsó, mert a kör megszűnik, az elnök távozni fog Kolozsvárról.⁵⁸ De Gerando Antonina végül nem hagyta el Kolozsvárt, viszont a Teleki Blanka Kör valószínűleg feloszlott.⁵⁹

⁵⁸ *Egy szomorú évkönyv* = *Budapesti Napló*, 1905. július 11. <http://mek.niif.hu/00500/00583/html/ady55.htm> (2018. 07. 01.)

⁵⁹ GAAL György, *De Gerando Antonina, a leánynevelő és intézete* = *Református Szemle*, 109(2016), 560.



A „Teleki Blanka Kör“ eddigi kiadványai,

melyeket a tagok szives figyelmébe ajánljuk:

A művészi benyomások, Dumesnil Alfréd remek műve, fordította De Gerando Antonina, kapható Horatsik Jánosnál Nagy-Enyeden.

D'Arc Johanna, a nagy Michelet gyöngyszeme fordította De Gerando Antonina, kapható Ajtai K. Albert könyvkiadó urnál Kolozsvárt.

Szemelvények. Quinet Edgar olasz forradalmak nevű művéből fordította De Gerando Antonina, (A társadalmi ujjászületés, Dante, Petrarca Boccacio, Ariosto) kapható Nagel Ottó könyvkereskedésében Budapesten.

A varázsló titka. Irta: Laurie André, fordította, Grün Ilona, a »Teleki Blanka kör« tagja. Kapható Nagel Ottó könyvkereskedésében Budapesten.

Függelék

A Teleki Blanka Kör évkönyvei 1890–1900

Cím: Teleki Blanka Kör első évkönyve

Kiadás: Kolozsvár, 1890. Burckhárdt Ágostonnál

Terjedelem/méret: 8 p. 16 cm

Cím: Teleki Blanka Kör második évkönyve

Kiadás: Kolozsvár, 1891. Burckhárdt-Fekete „Lyceum” nyomdája

Terjedelem/méret: 13 p. 16 cm

Cím: Teleki Blanka Kör harmadik évkönyve

Kiadás: Kolozsvár, 1892. Ajtai K. Albert könyvnyomdája

Terjedelem/méret: 18 p. 16 cm

Cím: Teleki Blanka Kör negyedik évkönyve

Kiadás: Kolozsvár, 1893. Gombos és Sztupjárnál

Terjedelem/méret: 16 p. 16 cm

Cím: A Teleki Blanka Kör ötödik évkönyve

Kiadás: Kolozsvár, 1894. Ajtai K. Albert könyvnyomdája

Terjedelem/méret: 15 p. 16 cm

Cím: A Teleki Blanka Kör hatodik évkönyve

Kiadás: Kolozsvár, 1895. Ajtai K. Albert könyvnyomdája

Terjedelem/méret: 16 p. 16 cm

Cím: A Teleki Blanka Kör hetedik évkönyve

Kiadás: Kolozsvár, 1896. Ajtai K. Albert könyvnyomdája

Terjedelem/méret: 18 p. 16 cm

Cím: A Teleki Blanka Kör nyolczadik évkönyve

Kiadás: Kolozsvár, 1897. Gombos Ferencz könyvnyomdája

Terjedelem/méret: 22 p. 16 cm

Cím: A Teleki Blanka Kör kilencedik évkönyve

Kiadás: Kolozsvár, 1898. Gombos Ferencz Lyceum-nyomdájában

Terjedelem/méret: 22 p. 16 cm

Cím: A Teleki Blanka Kör tizedik évkönyve

Kiadás: Kolozsvár, 1899. Gombos Ferencz Lyceum-könyvnyomdája

Terjedelem/méret: 24 p. 16 cm

Cím: A Teleki Blanka Kör tizenegyedik évkönyve

Kiadás: Kolozsvár, 1900. Gombos Ferencz Lyceum-könyvnyomdája

Terjedelem/méret: 22 p. 16 cm